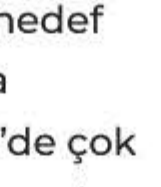
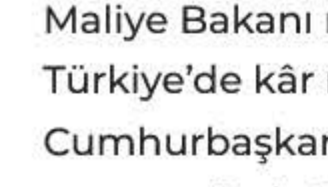

Bilal Şimşir

Son Yazısı / Tüm Yazıları

'Makûs Talih'i bir kez yemek yetmez!

25 Temmuz 2022 Pazartesi

Maliye Bakanı mart ayında yabancı yatırımcılara hitap ediyor: "Şimdi hedef Türkiye'de kâr maksimizasyonu. Bürokrasiyi alaşağı ederiz. Arkamızda Cumhurbaşkanı var. Rahat olun. Mevzuatı değiştiririz. Fiyatlar Türkiye'de çok uygun; yüzde 38'iniz gayrimenkule geliyor. Sizi davet ediyorum". İfade açık: "Tesisleri ucuzlatıp varlıkları satılır hale getiriyoruz! Kaçırmanın" diyor.

Dün 24 Temmuz'du. Yani, Lozan. Pekî, bu sözlerin ne ilgisi var? Lozan'a 99 yıl sonra uzaklığımızı ölçebilmek için bunlar çok lazım.

LOZAN'IN TARAFLARI NEREDEN GELİYORLAR?

Önce arka plana bakalım. Kolay anlamamızı sağlar. Kapitalizm 1900'leri tamamlarken, yani "son aşaması"na (emperyalizme) erişirken, toplum düzeyinde işçi sınıfı ve düşünürleri ile devlet düzeyinde de ulus devlet ve düşünürleri sahneye çıkıyor. Üçü eşzamanlıdır. 20. yüzyıl 1914-18 ile bu sahnede başlıyor. Lozan'ı bu sahnede izleyip anlamak gerekiyor. Biz bunları çok iyi gören, bilen, kavrayan Mustafa Kemal'in müstesna kapasitesine sahibiz. Hamasetten uzak kalarak değerlendirelim.

Kapitalizmin "büyük devletleri" 1914-18'in "Büyük Savaş" denilen "kıyamet"ini dünyaya bir normal ortam gibi kabul ettirerek yeni yayılma ve el koyma projeleri yaptılar. Biliyoruz, sonra bu "yenilik" 20. yüzyılın büyük sıcak ve soğuk savaşlar pratiğini yaratan tabloyu hazırladı. 1919, "Kıyamet" sonunda kaybedenlerin mülkünden kazanan kapitalizmlerin "bölüşüm pazarlıkları" ve yeni güç gösterisi yılı oldu. İngiltere ise emperyalizmin aşası, dünya sisteminin sahibi daha fazlasını yapma mecburiyetindeydi!

İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nin, 16 Temmuz günlü 1199 sayılı Türkiye raporu, sunu gösteriyor: Mustafa Kemal Lozan'da sömürgeciliği de entelektüel düzeyde yenmiştir. "Mazlum milletler"e simgedir.

Emperyalizm, kapitalizmin yarattığı gücü büyütürken daha üst düzeylere taşıma, sürdürme mertebesidir. Bu ders İngiltere'den öğrenilir. 1900'leri tamamlarken gücünü iki büyük, yeni alana taşımaya girişiyor. Biri Avrupa'dır. Orada "mutfak"la yüz göz olmaksızın, kıtanın "yönetişim"inde başarılı oluyordu. İkincisi, bagajında sömürgelelerini taşıyarak büyük bir bölgenin kaynaklarına orada yıkım senaryolarıyla el koymaya girişiyor. Haritada bir deprem! Bu, İngiltere'nin Büyük Ortadoğu Projesi'dir. Merkez üssü, artık tarihe tutunamayacağı kesinleşmiş Osmanlı'dır. Üçüncü bir alanı da 1917'nin sonunda gündeme alacaktır: Yeni Rusya'yı yok ederek onun sonsuz kaynaklarına uzanabilmek. Böylece, 20. yüzyıla bir "üçlü hareket" ile girecektir: 1918'den itibaren Rusya'nın iç savaşında "beyaz ordular"ın parasal ve lojistik desteğini yürütecek, 1919'da Paris'te müttefikleriyle "barış" pazarlıklarını yönetirken bir yandan da Yunan kuvvetlerinin Anadolu işgalini örgütleyecektir. Emperyalizm "harp ve sulh"u aynı "zaman dilimi"ne sığdırma sanatının sahibidir.

Lozan'a geçelim. 1922'de İngiltere Lozan'a nasıl, nelerle geliyor? Emperyalizmin aşasıdır. Yeni Avrupa siyasetinin ve Versay "zafer"inin ustasıdır. Lozan'a Alman İmparatorluğu'nu tarihe gömmüş olarak ve kendi sömürgelemparatorluğunun alışkanlıklarıyla geliyor. Osmanlı'yı da gömme (Sevr) ve açık ifadeyle, "Türkleri Asya'ya geri gönderme" kararlarının "prestij"ine, avantajına sahip bulunduğu düşüncesiyle geldiğini de unutmamak lazım. Ancak, dikkat edelim, 1917'de Lenin kapitalizmin "entelektüel düzeyde" yenilirse yayılmasının durdurulacağını kuvvetle vurguladı, kanıtları ve Ekim Devrimi bunun simgesi oldu. Ve sonrasında İngiltere ile ortaklarının "beyaz ordular" sayesinde Rusya'yı "özerk yönetimler"e bölerek yönetme arzusu 1920'de çöpe gitti. (1921'de, martta İngiltere, Rusya Sovyetleri ile Londra'da ticaret anlaşması imzaladı!) Demek ki, dünya işlerinin ağır topu Lord Curzon komutasındaki İngiliz diplomasi kuvvetlerinde bir de "kusur" var.

MORAL HAKLILIK

Biz Lozan'a nasıl, nereden geliyoruz? İngilizin öngörmediği bir güçle, "moral haklılık"la geliyoruz. Bu gücün Milli Mücadele'nin iradesiyle birleşmiş olan "gözle görünür" bir kısmı var. Simgesi ve kaynağı o Mücadele'nin başkomutanıdır. Ve bütün muharebeleri "sevk ve idare" eden Garp Cephesi Komutanı'dır. Lozan bir klasik diplomasi sahnesi değildi. Başkomutan çok iyi bilerek, sunu ve çetin meydan muharebesinde, yani Lozan'da da Garp Cephesi komutanını görevlendirmişti. Yakıştırma değil, işin esası budur.

Moral haklılığın bir de o tarihte çok kişinin (belki bugün de) kavramadığı "gözle görünmeyen" kısmı var. Diyebiliriz ki Milli Mücadele'den de ağırlıklı kısmı 20. yüzyıla girer. Lozan bu girişin adı olan Cumhuriyetin müjdesi için yapılan mücadeledir. Milli Mücadele'nin son, bunun ilk meydan muharebesidir. Sevr Osmanlı'ya aitti. Versay Almanlara, Sevr Osmanlı'ya tebliğ edilmişti. Lozan Sevr'in reddi çerçevesine hapsolunacak bir şey değildi. Osmanlı'nın defnedilmesi ayrı bir meseledir. İngilizin işi olamazdı. Tarih hak bildirdi ve Lozan'da Ankara tarafından efendice bir defin yapılmıştı.

Moral haklılığın "gözle görünmeyen" kısmını görmeye çalışalım. O kısım Cumhuriyetin 20. yüzyılın dünyasına eşitçe giriş, eşitçe kabul görecektir devletin kurma adıdır. Egemenlik o kabulle somutlaşır. Lozan'da biz karşı tarafı önce muharebede eşitliğe kabule mecbur kılıyoruz. İsmet Paşa'nın konferansın açılışındaki sandalye-koltuk "rest"i, gündemde olmayan konuşması, barış yapmak için kılıç çekmeyi bildiğini karşı tarafa göstermek içindi. "Evet, muharebeye varız! Eşitçe" demektir. Moral haklılığın orada ilk somut ifadesiydi. (Ciddi araştırmacı ve yayıncı Bülent Özkan geçen yıl "İlik ve Son Barış, 100. Yılında Lozan" başlıklı, bilgi dolu büyük bir derleme eser yayımladı. Çalışmalar için değerli kaynaktır.)

Türklerin İngiltere İmparatorluğu ile ilk kez bir hesaplaşma masasında karşı karşıya gelmesi orada oldu. Lord Curzon 64, Mustafa Kemal 41, İsmet Paşa 38 yaşlarında idiler! Karşılıklı güçlerin niteliklerine, farklılıklarına bu sayıları da ekleyelim, Lozan muharebesinin benzersizliği biraz daha yüzükarlar. 1922'nin kışında İngiltere başbakanlığındaki karşı taraf Osmanlı'da baskıyıla birleşmiş, çoğalmış imtiyazlarından, özetle kapitülasyonlardan vazgeçmemeye muharebesi yapmak üzere saf tuttu. Sekiz ay boyunca ve son ana kadar o siperleri terk etmedi. Çünkü onlar kapitalizmin vazgeçilmez menfaat ve siyaset noktalarıydı. "Nüfuz bölgesi" tasarılarıyla iç içeydi. Ayrıntılara girmeyelim.

'RUMBOLD, NE YAPTIN YAHU!'

Belgeçiliğin müstesna ustası Bilal Şimşir "Lozan Günlüğü" kitabında okuru gerçeklerle buluşturur. Ayna gibi! Sona gidelim. Sekiz ayın sonunda, 16 Temmuz'da İsmet Paşa Lozan'dan Başbakanlığa telegraf gönderiyor: "Bugün bütün görüşmeler yapıldı. Régie Générale ve Armstrong şirketlerinin hakları Türkish Petroleum şirketi protokolden tamamen çıkarıldı. Sorunlar tümüyle lehimize halloldu. Artık oturum yoktur. Anlaşma birkaç gün içinde imzalanabilir!" Bir cephe komutanı raporu. Övünme, süsleme yok. Sivil bir raporun Velid Ebüzziya 18 Temmuz'da gazetesi "Tevhid-i Efkâr"a gönderiyor: "İstiklalimiz güvendedir. Çok yorulduk fakat istiklalimizi kurtardık. İsmet Paşamızı hem harp gazisi hem sulh gazisi. Sekiz ay mücadeleden sonra sulh. Siyasi, adli ve iktisadi istiklalimizi kurtardık. Allah'a şükür, kapitülasyonlardan eser kalmadı. Tarihimizin bir dönüm noktasıdır."

Mesaj 20. yüzyılın temel kavramlarıyla yüklü. Tarihte iddia ile var olabilmek için 20. yüzyıla girmek, girebilmek için "istiklal"e, yani bağımsızlığa sahip olmak, bunun devletini kurmak, kurabilmek için de kapitülasyonlardan kurtulmak. Egemenlik bir bütündür. Bir şekil değil, özür. Ebüzziya tümünü özetlemiş olur, peki, o sekiye ay şark mı? Evet, kavramımız: Milletin "makûs talih'i"ni bir kez, askeri cepheye yemek yetmez! Cumhuriyete erişmek bir sonraki aşamada, Lozan'da da o "talih'i" yenmekle olur. Başkomutan ile cephe komutanının paylaştıkları sırdir.

Sırrı İngiliz tarafı (emperyalizm diyebiliriz) biraz geç öğrenmiş: İngiliz Gizli İstihbarat Servisi'nin yine 16 Temmuz günlü 1199 sayılı Türkiye raporu diyor ki "Mustafa Kemal tam bağımsız bir Türkiye yaratmayı isticbul'a taşınma ihtimali yoktur." Türkleri "barbar" olarak görmeyi sürdüren İngiliz bakışı "moral haklılık"la iç içe vücut bulan entelektüel kapasiteyi, bunun gücünü de tamammışın. Sömgeleri şunu gösteriyor: Mustafa Kemal Lozan'da sömürgeciliği de entelektüel düzeyde yenmiştir. "Mazlum milletler"e simgedir. 1917'den sonra, elde var iki, denilmelidir.

İstihbarat raporunun bakışı ağır top Lord Curzon'un emperyal arzuları ile tutarlıdır. Lord, biliyoruz, Lozan'ın 1. devresinden sonra yerini yardımcısı Sör Horace Rumbold'a bırakır. 18 Temmuz'da Rumbold'a "çok ivedi" telegraf gönderiyor: "Turkish Petroleum şirketini harcadığınızı öğrenince pek canım sıkıldı. Protokole Turkish Petroleum'u da dahil etmek için ısrar ediniz!" Yani, iş bittikten sonra bilese, sömürge" diye "ille de kapitülasyon!" diyor. Rumbold ise gün "Maalesef Lordum!" diyecektir. Çünkü Bilal Şimşir'in ifadesiyle, İsmet Paşa Rumbold'u mağlup etmiştir.

DEVLET KURMAYI, KORUMAYI ÖĞRENMEK

Devlet kurmanın bir boyutu (sadece ilki değil!) "makûs talih'i", gerekiyorsa defalarca yenmektir. Yenerken çok şey öğreneceksiniz. Sekiz aylık Lozan bunların ilk, tarihi laboratuvarıdır. Heyet ve Ankara genel bir yapıpazede ve daha önce yüz yüze gelmedikleri sorunları, alanları derinliğine tarayıp 20. yüzyılın devleti ve toplumu için çalıştır. Emperyalizmin o zeminde ağır sınavına girip çıktılar. Egemenliğin temeli için o sınavda günde 24 saat çalışmak şarttı. Başta dışişleri ve maliye olmak üzere Cumhuriyetin kadro ve devlet anlayışı Lozan mesaisiyle şekillendi. (Araştırmacılar için ciddi ve yol gösterici alandır.) Aynı tarihlere "çakma devletler" de kuruluyordu. Emperyalizm kurar, yönetir. Yine biliyoruz. Gerçek devletleri "çakma"ya da çevirebilir. Onları da yönetir. Yine biliyoruz. Lozan bize farkları gösteren ışığı veriyor.

Lord Curzon Lozan'a cebinde bir "yumuşak Sevr" ile gelmişti. Bunu alladı, pulladı ve 1923 Şubat başında kabul ettirmeye girişti. Eskinin devamı bir "çakma devlet" projesiydi. Kapitülasyonları dört dörtlüktü, yani içinde egemenlik yoktu! Ağır top Lord, taktiklerini, biöf kartını filan kullandı. Boğuşuldu fakat yapamadı. Biliyoruz, İsmet Paşa'ya "Gidiyoruz. Sorumlusu sensin. Kapitülasyon yok, diye tutturdu. Vermediklerini yelek cebime koyuyorum. Sana ne lazımsa hepsi sadece bende var. Göreceksin, gelip benden isteyeceksin. O zaman vermedikleri teker teker benimden çıkaracağım" dedi. İngilizler'in deyişleriyle "inatçı İsmet" onu, "anlaşılmaz gözleriyle" bakarak Lozan tren istasyonuna gönderdi.

BAĞIMSIZLIK ERDEMİ

Curzon'un "Tüm ekonomiler bizim Londra sayesinde var olur!" düsturuna ters olarak, bir gerçek devlet kurma kapasitesiyle ekonomi kuruldu. 1940'a kadar kapitülasyonsuz ekonominin yapıları yerleşti, çalştı. İki nokta dikkatimizi çekecektir. Birincisi, Montrö'dür. İngiltere Montrö'de aktif, yapıcı rol oynadı. Montrö Sözleşmesi 20 Temmuz'da imzalandı. Arkasından, eyül başında İngiltere'nin "kısın önemli" Kral Edward VIII Türkiye'ye, Atatürk'ü ziyarete, sanayi hareketinin önemli projesi Karabük Demir-Çelik Fabrikaları'nın bir İngiliz şirketine (Brassert'e) verilmesini ricaya geldi. (Brassert iyi bir şirketti.) Acaba Montrö'den Karabük'e bir hat çekilebilir mi? Araştırmacılara sorulim. İkincisi, nasıl oluyor da Curzon'un "Her şey Londra sayesinde" düsturunu Kral Edward unutmuş oluyor?

Bağımsızlık bir medeniyet rejimi içinde algılanabilen, hissedilen erdemdir. Orada yerine oturur. "Moral haklılık" yerini orada bulur. Gazi Mustafa Kemal 1933'te, 10. Yıl konuşmasında toplumca "muasir medeniyet seviyesinin üzerine çıkma"yı vurgularken Cumhuriyeti uygunlukla özdeşleştiriyordu. Milli Mücadele'den sonra Lozan'la bunun ana eksenini inşa edildi. Cumhuriyetin yapıları buna göre kuruldu. Bu "moral haklılık"la 20. yüzyıla girildi.

LOZAN'A UZAKLIK

Şimdi 21. yüzyıla girebilme davası ile karşı karşıyayız. Takvim herkesi "girmiş" gibi gösterir. Ama, işin aslı başkadır. Yeni yüzyıla sayılarla değil, niteliklerle, onların bütünlüğü ile girilebilir. Lozan'daki moral haklılık ve entelektüel kapasitenin eşdeğeriyle. Ve samimiyetle. Bunlar yoksa Lozan'a uzaklığımızı ölçemeyiz. 99 yıl mı desem, 199 mu, 299 mu? Maliye Bakanı'nın konuşmasından bir "kerteriz" alabilen var mı? Yönu sanki Lord Curzon'un ruhunu arar gibi. "Affet abi. Sizin kiler Londra'dan kredi açsalar, bekliyoruz, faizi, primi ne ise verimiz, gecikmeyin" diyor galiba. Bana mı öyle geliyoruz?

(Yaz için ayrırlrken okurlara iyi tatiller diliyorum.)

UYGULAMALAR

E-Gazete
Cumhuriyet Kitapları
Reklam

GALERİ

Gazete Manşetleri
Hava Durumu
Foto Haberler

İlhan Selçuk'un Yazıları

21 Haziran 2010 tarihinde yitirdiğimiz Cumhuriyet Gazetesi Başyazarı İlhan Selçuk'un yazılarından seçmeler okularımızla buluşturuyoruz. Bu köyde aydınlanmanın bilgesi Selçuk'un günümüzde ipk tutan yazılarını bulabilmek için.

BÖLÜMLER

Astroloji
Dünya
Kültür-Sanat
Siyaset
Yerel Yönetimler

Bilim ve Teknoloji
Eğitim
Otomobil
Spor

Cumhuriyet'in Ege'si
Ekonomi
Pazar Yazıları
Tiyatro

Çalışma Yaşamı
Gezi
Piyasalar
Türkiye

Çevre
Kitap
Sağlık
Yaşam

Cizerler
Konser
Sinema
Yazı Dizileri